

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

שבועות דף לח

שבועה בנקיטת חפץ

מעיקר הדין צריך לאחוז ס"ת בתורת נקיטת חפץ, ות"ח יכול לאחוז תפילין.

באמונה ובטחון לרמב"ן (פרק יט) מבאר שהמקור לענין נקיטת חפץ בשבועה, הוא ממה שנאמר "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא", ולא נאמר "לא תשבע", והפירוש הוא מלשון "נשיאה", שחזן מזה שאדם נשבע, עליו לשאת ולנקוט חפץ בידו, ולכן נקטינן ספר תורה, שכולו שמונתו של הקב"ה. ופירוש הפסוק הוא כפשוטו, לא תשא בידיים את שם ה' - הספר תורה - בשעת השבועה לשוא.

וגם חפץ של מצוה מועיל, כי כל מצוה היא אבר מאברי התורה, וגם הוא נקרא שם ה'.

הגר"א (אדרת אליהו דברים ל, מ) עה"פ "כי אשא אל שמים ידי ואמרת חי אנכי לעולם", מבאר שיש כאן לשון שבועה בכפילא, שכן "אשא ידי" הוא לשון שבועה, וכן "אמרת חי אנכי" הוא לשון שבועה, וכתב הגר"א "וכמו שאנו נשבעין בה' ובנקיטת חפץ, וכן העולם נברא באמירה ובעשיה ויאמר אלקים ויעש וגו', וכן שני הלוחות וכן תורה שבכתב ותורה שבע"פ".

וביאר דבריו הגר"א חבר (באר יצחק שם) דבספר יצירה מבואר שבגוף יש ב' בריתות - ברית הלשון והמעור. ברית הלשון היא התורה עצמה, וברית המעור הוא ברית המילה שמחברת את הגוף להקב"ה. ובאופן כללי דברים אלה מחולקים לדיבור ומעשה - דיבור הוא התורה, ומעשה הוא המוטל על הגוף. ברית היא בגימטריא תרי"ב, יחד עם הברית עצמה שהיא הכולל, שכן היא כוללת את כל התורה כולה.

בשבועה נעשה חיבור שמים וארץ. החיבור שבפה, והחיבור שבגוף. אלו שני עמודי העולם. זה ביאור דברי הגר"א, ששבועה היא בפה, ונקיטת חפץ היא במעשה, בידיים. הוי אומר שהשבועה נעשית באופן כפול.

ונצרך לכאן דברי השם משמואל (שבועות תרע"ח יוס ב) שמקשה בשם אביו על הגמ' (לט, א) ששבועת שקר חמירה משאר עבירות, והרי בכל התורה נשבעו כלל ישראל באלה ושבועה. א"כ בכל עבירה ועבירה הרי הוא עובר על לא תשא. מיישב השם משמואל שאמנם כל הדורות נשבעו בהר סיני, אך לא היו שם בגופם ורק שנשמותייהם היו שם. וכיצד אפשר להשביע רק נשמה, הרי המעשים נפעלים בצירוף הגוף. אלא שהשבועה היא שתכניס הנשמה מחשבות טובות בגוף לעוררו וללמדו להיטיב, שזו מטרת הנשמה בעולם.

נמצא א"כ דכלפי השבועה שיש על כל מצוות התורה - גדר השבועה יותר מצומצם, שהיא מתייחסת לנשמה בלבד. אך השבועה של "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא", היא שבועה שנעשית בזמן הזה על נשמה וגוף יחד, ולכן חמירה טפי.

וכמה נאה לחבר דברים אלה להגר"א דלעיל, שעיקר המושג שבועה הוא לחבר את הפה והמעשה, את ברית הלשון והמעור, את הנשמה והגוף. והן הן דברי השם משמואל שחומר השבועה הוא שהיא שייכת הן לבחינת הנשמה והן לבחינת הגוף.

דף לט

חומרת השבועה

העולם הזדעזע כשאמר הקב"ה "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא".

בספר הזוהר (משפטים ח"ב דף קטז, א) איתא שיש ברית יומם ולילה שכל העולם תלוי בה, ומי שנשבע לשקר כאילו הורס את הבנין של שמים וארץ, ומחזיר את העולם לתוהו ובוהו.

וננסה לבאר קצת:

המהר"ל בחי' אגדות ובעוד מקומות, מבאר כך: כל חטא שאדם עושה הרי ממרה את פי הקב"ה, אך באמת "לא עשה דבר אל הש", ואף אם חטא מה יפעל לו, כי אלקותו ית' בצד עצמו לא בטל ולא יגרע כלל... אמנם הנשבע בשמו את שמו הוא בכל העולם, כאשר נשבע בשמו לשקר כאילו מבטל שמו מן העולם. ולא שייך לומר בזה שאם יחטא מה יפעל, כי הנשבע בשמו לשקר אשר שמו הוא בעולם והוא משקר בו". דהיינו ששמו של הקב"ה הוא גילוי בעולם, ובזה יש אפשרות לאדם לפגוע.

ועל כן העולם הזדעזע בדיברה זו, כי בשמו של הקב"ה העולם נברא, והנשבע לשוא פוגע ביסוד העולם.

תלמידו של המהר"ל, הכלי יקר, מבאר (שמות כ, ז) ששם ה' הוא כביכול האילן שכל העולם תלוי בו, וכשפוגעים בשם ה', נפגעים כל הענפים. ומשל זה הובא כבר אצל רבינו בחיי (כד הקמח ערך שבועה): "לפי שכשמצאנו את השם, כל המוני מעלה ומטה רועשים בהזכרתו שכולן נכללים בו, והרי הוא כמי שמניע נוף האילן וכל הענפים שסביבותיו מתנועעין". וממשיך הכלי יקר לבאר שעל כן הקב"ה אינו מנקה על שבועת שוא, שכן היא הורסת את העולם, ועל כן אין הדבר ביד הקב"ה למחול עון זה כיון שפגע בכל כך הרבה בשבועתו. ומסיים: "ואין להאריך יותר בחומר השבועה, ובחומר המזכיר ש"ש לבטלה, כי זה ידוע ומפורסם. ואורך גלות זה יוכיח, כי יספיק עון זה לבד לאורך גלות החל הזה..."

וזה לכאן דברי הזוהר, שיש ברית שעליו תלוי שמים וארץ, והשבועה קשורה אליו, והנשבע לשקר הורס שמים וארץ. ובצירוף מה שלמדנו בשיעור הקודם הכוונה היא שהברית הזאת היא גילוי שמו ית', והשבועה היא בשם ה', והנשבע לשוא פוגם כביכול בשמו ית', שגורם פגם לכל העולם.

ונצרך מה שהבאנו בשיעור הקודם בשם הגר"א, שהשבועה היא בדיבור, ונקיטת החפץ היא מעשה, ושניהם כנגד ברית הלשון והמעור,

עליונים ותחתונים שמים וארץ. הם הם השמים והארץ המוזכרים בזוהר שתלויים בשם ה'. וכל ענין הברית הוא חיבור הקב"ה בעולם שמגיע דרך שמו. גילוי שמו בעולם, וצירוף שמו לעולם, מגיעים דרך ברית. ויש ברית של השמים וברית של הארץ. הנשבע לשקר גורם פגם בגילוי שמו וממילא עושה הרס לכל העולם. והעונש כ"כ חמור למי שנשבע לשקר.

ונצרך מה שמציין בבית אלקים, שהדיברה הראשונה אחרי ה' הראשונות שנשמעו מפי ה', היא "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא", ולאמור מהמהר"ל מובן היטב, שהדברות הראשונות הקב"ה גילה את עצמו, ומשם ואילך כשמשה מעביר את שאר הדיברות, מתחיל גילוי שמותי ית'.

דף מ

מישתא הוי שתי ליה¹

"אמר לו רבי יצחק יישר וכן א"ר יוחנן מכלל דפליג עליה ריש לקיש... איבא דאמרי מישתא הוה שתי ליה ושתיק ליה."

ופירש רש"י, ששתה מים בבית המדרש. וצ"ב מנא ליה לרש"י שהיה זה מים (ואולי מפני שבשבת יין אסור להורות. ועדיין קשה דיש עוד מיני משקין).

בגמ' בכורות (מד, ב) איתא שאין לשתות מים ברבים. ובתוס' (ד"ה אין) הביאו דבהלכות דרך ארץ אמרינן דברבים הופך פניו לצד אחר וישתה מים, וכתבו: "נראה דנקט מים לפי שאין רגילין לשתות כולן מים אלא הצמא בלבד, אבל שאר דברים רגילין לשתות יחד". וצ"ב בכונותם.

המג"א (קע, ז) למד בתוס' שברבים היינו בשעת הסעודה, ואז אין לשתות מים מבלי להפוך פניו, ושלא בשעת הסעודה א"צ להפוך פניו, לפי שאין עמו רבים. אולם שאר משקין גם שלא בשעת הסעודה רגילים לשתות יחד עם אנשים אחרים, ולכן לעולם יהפוך פניו.

האליה רבה (סק"ח) משיג על המג"א, דכוונת התוס' הוא להיפך - דבשאר משקין אף שלא בשעת הסעודה א"צ להפוך. ומדייק כן מהפסקי תוס' (בכורות אות צד) "אין שותין מים (שהם) לא בשעת הסעודה בפני רבים, אבל שאר דברים שותין ואין להמתין כלל להטיל מים כשצריך". ואולי הביאור שבמים רואים את פי השותה ולכן אין ראוי לעשותו בפני רבים, ושאר משקין שאינם צלולים ולא רואים את פיו, אין פגם בשתייה בפני רבים.

בהגהות והערות על האליה רבה (בהוצאת זכרון אהרן) מביא ממוהר"ר יעקב יהודה אויש מפראג, שהביא ראיה מדברי רש"י בסוגיין לאליה רבה, דמדוע נקט רש"י מים, אלא אם ר"ל היה שותה משקין אחרים, היה מותר להסב פניו לרבים והיה יכול לענות לריו"ח, ולכן נקט רש"י ששתה מים. ולכן הוצרך להפוך פניו ועל כן לא השיב לריו"ח.

והוא דיוק נפלא בלשון רש"י, ומראה איך אפשר דייק בכל מילה ומילה בלשונו.

דף מא

כל האומר לא לויתי באומר לא פרעתי

"כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי". פי', אדם שאינו מודה בהלוואה ואינו מכיר שממון זה אינו שייך לו, הרי הוא כאומר שלא פרע, כי אם פרע פירוש הדבר שהממון הזה יצא ממנו.

ע"פ יסוד זה נבין סוגיה בהלכות תשובה.

הרמב"ם אינו מונה תשובה כמצוות עשה, אלא שמונה את הוידיד כמצוה כמבואר בריש הלכות תשובה. ומבואר בדבריו שאע"פ שמנה ד' ענייני תשובה, עיקר התשובה הוא הוידיד, וצ"ב מהו ענין הוידיד שהוא כ"כ עיקרי.

בשערי תשובה לרבינו יונה (א,יח) כתב שחייב אדם להתוודות על חטאיו, כענין שנאמר "חטאתי אודיעך ועוונתי לא כיסית", ונאמר "הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי". אם אדם אינו מתוודה ומכחיש את חטאו, אין כאן את הפתח לתשובה.

הרמ"ד וואלי על הפסוק (משלי כח, ג) "מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם", שואל מדוע צריך להתוודות ואין די בעזיבת החטא. ומבאר שע"י הוידי' נסתם פ' המקטרג, כי מאחר שהחוטא נכנע ומודה פשעיו אין עוד מקום למקטרג לבקש שייעשה דין כנגדו. ואם אינו מודה אף שיעזוב את החטא, הקטרוג קוצץ כנגדו על עוונות שעשה, והיא תשובה שאינה מצלחת.

ונראה שהביאור כדברי המהר"ל בנתיב התשובה, שעיקר הכפרה והתשובה הוא להכיר בכך שהחטא אינו חלק מהאדם, אינו מגדיר אותו, והוא דבר חיצוני. התשובה היא האמירה שהחטא אינו אני. אבל חרטה וקבלה לעתיד אינה מספיקה, הוידוי הוא ההכרה שהחטא שנעשה עכשיו אני מסיר אותו ממני.

כפי שמתבאר באחרונים בדעת הרמב"ם, סבירא ליה שהידוי הוא ה"מעשה מצוה" של התשובה, כי הידוי מסיר את החטא מהאדם, שזו פעולת התשובה. להווגות בחטא הוא לומר שאני מכיר בכך שהמעשה שנעשה הוא לא שייך אליי.

"כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי", כי הוא תופס שהממון שלו. כדי שתהיה "פריעת הממון", הוא חייב להודות שהממון אינו חלק ממנו, וזה כענן הוידוי בתשובה להראות שהחטא לא שייך אליו. ומי שאינו מתוודה הרי הוא כאומר לא לויתי, שאין שייך בו תשובה.

ועי' בספר קהלת יעקב לרבי שלמה קלוגר (דרוש ה) דברים דומים: "שהמתווה על חטאיו לפניו ית' ואומר שחטאתי כי אני בשר ולא אש, ולא יכולתי לכבוש היצה"ר, אזי לאיש כזה יש לו טענה מעליא שהקב"ה גרם זה מה שברא היצה"ר מלאך של אש ללחום את בשר שא"א בכוחו לנצחו ולכך זוכה בדין. אבל אם האדם מחזיק עצמו לצדיק, א"כ הוא אומד בדעתו שיש בכוחו לכבוש היצה"ר, א"כ לפי דעתו שפיר עשה הקב"ה שברא היצה"ר כיון שאפשר לכובשו. וכמו דקי"ל כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי, שלענן זה הודאת בע"ד כמאה עדים, כן נמי בדיני שמים, לענן זה מקבלין הודאתו שאומר שהוא צדיק שיש בכוח האנושי לכבוש היצה"ר, א"כ אין טענה לאדם החוטא שהקב"ה גרם שברא היצה"ר, ועל כן אינו נפטר מן הדין".

דף מג

67 **אוסף** THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY, ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION, 410 FIFTH AVENUE, NEW YORK, N.Y. 10018. 01.9.013